

תשובה בענין בדיקת גרים בזמן הזה

הרב דוד הזרחי נובק

This paper was adopted as the Minority Opinion of the Committee on Jewish Law and Standards of the Rabbinical Assembly on February 15, 1984, by a vote of 6-6-2. Members voting in favor: Rabbis Kassel Abelson, Isidoro Aizenberg, Salamon Faber, Edward M. Gershfield, Barry S. Rosen, and Henry A. Sosland. Members voting in opposition: Rabbis David M. Feldman, David H. Lincoln, George Pollak, Mayer E. Rabinowitz, Morris M. Shapiro, and Alan J. Yuter. Members abstaining: Rabbis Morris Feldman and Israel N. Silverman.

"Should the Kashrut of Conversions be Investigated?", a paper by Rabbi Joel Roth, was adopted as the Majority Opinion of the Committee on February 15, 1984 by a vote of 7-4-3.

השאלה

ועד ההלכה של כנסת הרבנים כבר נמנו וגמרו שגיוור על פי דין¹ הוא תהליך שנחלק לאלו החלקים:² (א) הודעת מצוות, ז.א. שתהיה תכנית לימודים כתורתנו הקדושה שמספיקה כ"כ לכל הבאים להתגייר ללמוד מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות; (ב) קבלת עול מלכות שמים;³ (ג) קבלת עול של מצוות, ז.א. תורה שבכתב ותורה שבעל פה בלי שום תנאי; (ד) מילה לערלים⁴ או הטפת דם ברית למהולים;⁵ (ה) טבילה במקוה כשר גם לאנשים גם לנשים.⁶ נשאלנו אלו השאלות: (1) אם אחד מאלו החלקים לא נעשה, האם הגר הזה גר צדק בדיעבד אם לאו? (2) האם גר נאמן על גיורו אם לאו? (3) האם רבנים מחויבים לבדוק את אלו שבאים לפנייהם להתקבל כיהודים ובמיוחד להתקבל לסדר קדושין אם לאו? (4) א"כ עד היכן בודקין?

התשובה

על השאלה הראשונה כתב מרן:⁷ "כל ענייני הגר בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה צריך שיהיה בג' הכשרים לדון וביום. מיהו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' ובלילה, אפילו לא טבל לשם גירות אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדתה הוי גר ומותר בישראלית חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה. ולהרי"ף ולהרמב"ם אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני ב' או בלילה מעכב ואסור בישראלית, אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה." ומפרש הש"ך: "לאו דוקא ב' אלא בפני אחד וכן מוכח בתוספות פרק החולץ בד"ה יש לך עדים,⁸ מיהו י"ל דנקט ב' כיון דאם מכירין היינו אותו שהיה עכו"ם אינו נאמן לומר גיירתי עצמי כדלקמן; וא"כ צריכין שיהיו ב' לפחות שידעו שנתגייר כראוי וכו'." כנ"ל מרן מצרף ב' שיטות שונות, כלומר שיטת האומרים שגיוור בלי מילה וטבילה בכ"ד הוא כשר בדיעבד, ושיטת

האומרים שכל התהליך של גיור צריך לייעשות בכ"ד ואם לאו אפילו בדיעבד הוא פסול.⁹ כפי שיטת המחמירים שאין גיור אלא בכ"ד בכל התהליך מראשיתו עד סופו ואין ב"ד פחות מג', ממה נפשך אם יש ב' עדים או עד א' או אין עדים מסוימים כלל? כפי שיטת המקילים ממה נפשך אם יש ב' עדים אם לאו אם הדבר ידוע לרבים? וזו שיטת תוספות:¹⁰ "וי"ל האי דבעינן ג' היינו לקבלת המצות אבל לא לטבילה אע"ג דאמרינן לקמן¹¹ דשני ת"ח עומדים מבחוץ, היינו לכתחלה דעדיף טפי. ויש מפרשים דכיון דידוע לכל שטבילה כאילו עומדים שם דמי וכו'." ובענין זה אין הבדל בין מילה ובין טבילה, וכן כתב מרן:¹² "מילה צריכה להיות בפני ג' אע"פ שלא נתפרש בהדיא כגמרא יש ללמוד כן מטבילה דלא גרעא מינה וכו'." לכן בשעת הדחק בעלי התוספות אילנות גדולים הם וכדאי לסמוך עליהם.¹³ אבל ועד ההלכה כבר נמנו וגמרו שאם הטבילה בלי ב"ד או בלי ב' עדים כשרים, אעפ"כ צריכה להיות במקוה כשר "לשם קדושת ישראל."¹⁴ וי"א שחזקה שבמשך חיי ספק גר זה טבל הוא בים או באיזה מקוה-מים שכשר לטבילת נדה וכן יש טבילת גרים בדיעבד. לדיעה זו יש ג' תשובות: (א) אין טבילת גרים אלא בכוונה דתית מיוחדת כגון טבילת נדה או טבילת בעל קרי; (ב) אין טבילה כשרה לגיור אלא אם ידוע לרבים שנעשתה כחוב דתי, ז.א. במקום שמיוחדים לבית טבילה; (ג) ועוד, בזמן הזה דבר רגיל לאנשים ולנשים לשחות יחד בפרהסיא ולובשים בגדי-ים מהודקים לגופם. לכן אפילו הם ששוחים תמיד אין שחיתם מספיקה לטבילה (אפילו לטבילה בלי כוונה) מפני שבגדי-ים אלו ודאי בגדר חציצה.¹⁵

כל ב"ד שלא הצריכו את הגר לימול (או שיוטף ממנו דם ברית) לא קיימו חובת הודעת מצוות ובודאי המתגייר בו לא קבל על עצמו עול של מצוות.¹⁶ אם "גוי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו,"¹⁷ עלינו לומר כאן "דברי הרב דברי התלמיד דברי מי שומעין?!"¹⁸ אבל אין כל זה בגדר "מעוה לא יוכל לתקן" (קה' א: טו).¹⁹ ראשית כל "אין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים תחילה, אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים שמא גיירו לשם."²⁰ עלינו להגיד להם שכפי ראות עינינו הגיור שלהם אינו פסול לגמרי אבל לא נשלם עדיין, ואנחנו מוכנים ומזומנים לסדר להם הטפת דם ברית וטבילה מיד להוציאם מכל ספק. קודם הטבילה בפני ב"ד עלינו לבקש מהם לקבל על עצמם את עול של מצוות "עוד הפעם" (כפי ראות עיניהם) כיון שהם מאמינים בתומם שקבלו אותו לפני-כן. בדרך זו אין להגיד להם לבטל מה שהיה בעיניהם לשם שמים באמת, ואין להם לכפור (ולבזות) במורים שהביאום תחת כנפי השכינה.²¹ וגם זה מוציאנו מכל סמכות על רבנים שגיור בכ"ד שלהם מוכיח בלי שום ספק שאינם מודים בגיור על פי דין.²²

אם גר מודיע לנו שהוא גר אומרים בכרייתא כגמרא:²³ ת"ר מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו? ת"ל 'אתך' (ויק' יט: כג) — במחזק לך. בא ועדיו עמו מנין (רש"י: שנאמן)? ת"ל 'וכי יגור אתך גר בארצכם.' בזמן הזה נוהגים לתת לכל גר תעודת גירות. כשבודקים את התעודה הזאת אפשר לדון מנוסחה אם הגיור נעשה על פי דין אם לאו.²⁴ ובתוספות מגבילים:²⁵ "אומר ר"ת דדוקא בדידעין דהוה עכו"ם מעיקרא. דאי לא הוה ידעין מהימן מגו דאי בעי אמר ישראל אני . . . דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם . . . דשמא לא היו בודקים אלא אם הוא ישראל אם לאו אבל כמשפחתו לא היו בודקין." ועוד כתבו בתוספות:²⁶ "החם מיירי במחזק לן

באבהתיה שהם נכרים, דאי לאו הכי נאמן במיגו דאי בעי אמר ישראל אני. כידוע בימי התלמוד כמו בימינו אנו היה גיור שלא על פי דין. "ושפטם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו' (דב' א' טז). מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בב"ד הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר.²⁷ אעפ"כ רבינו תם בכל חריפותו לא אמר שאם יש חשש שהגר לא התגייר בב"ד כשר אין לנו לומר מיגו ולבדוק אחריו. אין לנו לבדוק אחרי מי שאומר "גר אני" אלא אם (א) אנחנו מכירים אותו כנכרי מקודם ואין ידוע לנו שהוא התגייר בינתים, (ב) הגר עצמו מסיח כפי תומו שגיורו לא היה על פי דין. ומפני חשש זה הובא מאמר זה בתוספות:²⁸ "תלתא כהני . . . חד אמר הגיעני כזנב הלטאה. בדקו אחריו ומצאו בו שמץ. והא' אין בודקין מן המזבח ולמעלה?!"²⁹ . . . ואי בעית אימא שאני התם דאיהו דארע נפשיה. ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים. . . אמר ליה ר' יהודה בן בתירא מי קא ספו לך מאליה? (רש"י: ונתכוון להטעותו) . . . בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וכו'." במעשה זר שמתכהן ובמעשה גוי שמתיהד³⁰ הצד השווה שבהם שחזקה אצלנו שכל מי שבא להשתמש באיזה עבודה מעבודות הקודש ראוי הוא לה אא"כ הוא עצמו גרם חששות בנו, ולכן עלינו לבדוק אחריו. וכן כתבו בתוספות:³¹ "דמהימן כדמשמע בריש מסכת פסחים. . . ואין לומר דשאני התם דהוה סמכי ארובא דהוה ישראל דהא בכל מקום נמי איכא רובא דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם." אבל במקום אחר כתבו בתוספות שאין הקש בין מעשה הגוי שמתיהד בפסחים ובין מעשה האומר "גר אני" ביבמות וז"ל:³² "מכאן אין ראייה שנאמין לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני דשאני הכא דרוב ישראל היו ואזלינן בתר רובא. אך יש להביא ראייה מפרק החולין³³ דאמר 'זיל גלי או נסיב בת מינך' וכו'." הרמב"ם פוסק כשיטה ב' של תוספות וז"ל:³⁴ "בד"א? בא"י ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל, אבל בחו"ל צריך להביא ראייה ואחר-כך ישא ישראלית. ואני אומר שזו מעלה ביוחסין." והראב"ד בהשגתו החמיר יותר וז"ל: "א"א שלא על דרך הלכה היא. זו דלדעת ר' יהודה בא"י צריך להביא ראייה אבל לא בחו"ל. ולדעת חכמים בכל מקום צריך להביא ראייה³⁵ — עכ"ל." וכתב המאירי על חילוק הדיעות ששורשו בתוספות כשראינו:³⁶ ". . . מי שהחזק לנו כגוי ובא ואמר גר אני אינו נאמן להתירו בקהל, עד שיביא עדים שראו שנתגייר כראוי. . . הכל שלא החזק כגוי ואמר גר אני נאמן, מתוך שיכול לומר ישראל אני והפה שאסר הוא הפה שהתיר כמו שנתבאר בראשון של פסחים. ויש חולקים לומר שאף בלא החזק כגוי כן, וההוא דהוה אכיל פסחים בירושלים לאו דקאמר גר אני, אלא בישראל גמור היה מחזיק עצמו. . . ועיקר הדברים כדעת ראשון." וגם פוסק בעל הטורים כשיטה הראשונה בתוספות וז"ל:³⁷ "ומה שצריך עדות דוקא כשידענו בו שהיה נכרי, אבל לא הכרנוהו נכרי ובא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני נאמן." וכתב הב"ח: "כ"כ התוס' והרא"ש בשם ר"ת בפרק החולין ומשמע דאינן מחלקין א"י ובאותם הימים שכולם היו בחזקת ישראל ובין בזמן הזה שרוב אינן ישראל דלעולם נאמן אף להשיאו ישראלית. . . ומיהו נוהגים להקל אף להשיאו ישראלית וכו'." הענין העיקרי בין שתי שיטות אלו (במושג "במאי קא מיפלגי?") הוא "מעלה עשו ביוחסין." כפי שיטה א' נ"ל שכלל זה שייך אך ורק לכהנים כדברי רש"י.³⁸ ועוד לנו לדון כזה: אם כהנים שודאי חוששין על יחוסם אעפ"כ נתקבלו ככהנים בלי בדיקה אא"כ הם

עצמם גרמו חששות בחכמים, אינו דין שישראלים או גרים שאין חוששין על יחוסם שיתקבלו כישראלים בלי בדיקה אא"כ הם עצמם גרמו חששות בחכמים? ! אבל כפי שיטה ב' "מעלה עשו ביוחסין" ולא בכהנים גרידא. ואולי מקור כלל זה בש"ס בענין שתוקי כשעשו חז"ל סייג לתורת ממזרות,³⁹ ז.א. בענין ששייך לכל ישראל ולא לכהנים בלבד. סוף סוף אפילו אם אנחנו סוברים ש"מעלה עשו ביוחסין" שייך אך ורק לכהנים אפשר לדון הלכה למעשה כמחמירים. וכן כתב הדא"ש שפוסק כר"ת וז"ל:⁴⁰ "דאתא עכו"ם ואמר כבוד נתגיירתי וטבלתי בכ"ד של פלוני וכו'." ובשינוי זה של לשון הברייתא בגמרא כתב הוא כדברי אלפסי.⁴¹ לכן כב"ל אין מיגו אלא אם אין חשש על "ב"ד פלוני", ובזמן הזה יש כמה חששות על סתם "בית דין" ועלינו לבדוק אם הוא ב"ד שמסדר גיור על פי דין אם לאו.

על חיוב רבנים בסדר קידושין בא וראה:⁴² "אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן. אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן וקשין לעולם יותר מדור המבול." ומפרש רש"י: "דיינים המורים הוראה בעריות ואינם בקיאים."⁴³ ומכאן אנחנו רואים מהו עיקר תפקידו של רב בסדר קידושין. אע"פ שבעיני ע"ה הרב "מזוג זוגים" כביכול כמו הקב"ה עצמו,⁴⁴ באמת תפקידו לסדר "כי יקח איש אשה" ליעשות על פי דין, ז.א. ששניהם ראויים לחופה וקידושין. אם אין הרב בודק כהוגן בודאי עבר על "אין מחזיקין ידי עוברי עבירה",⁴⁵ ועל "אסור לסייע ידי עוברי עבירה",⁴⁶ ואולי הוא בגדר "כי הלל רשע על תאות נפשו, ובצע ברך נאץ ה'" (תה' י:ג).⁴⁷ ובזמן הזה זמן של פריצת גדר והפקרות יש צורך גדול לבדיקה זו כי (רחמנא ליצלן) חיתון בין יהודים ונכרים מלתא דשכיחא וגם יש רבנים שמסדרים חיתונים להם ובכך נותנים להם הסכמה יהודית רשמית. אבל עד היכן עלינו לבדוק? יש לנו גמרא מפורשת:⁴⁸ "אמר רבי יצחק צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה." אע"פ שמאמר זה נאמר על ממזרים אפשר לאמרו על גרים מק"ו: מה ממזרים שעליהם נאמר "מעות לא יוכל לתקן"⁴⁹ ובכל זאת מקילים בבדיקת משפחותיהם, גרים שודאי יוכל לתקן לא כ"ש? ! סוף סוף הבדיקה השלמה של משפחות תיעשה ע"י המשיח ואפילו בזמנו לא תהיה כ"כ שלמה כשכתב הרמב"ם:⁵⁰ "בימי מלך המשיח כשתתיישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו . . . ואינו מיחס ישראל אלא לשבטיהם שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהן בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבר שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה." וכל זו אינה "הילכתא דמשיחא" אלא הלכה למעשה נלמדה ממנה.⁵¹ ועל משפחות מסופקות בא וראה: "מ"מ משפחה שנתערב בה ספק פסול אין צריך לרחקה שכולן טהורים לעתיד לבא . . . ור"ת פירש שאין בדיקה אלא לכהונה."⁵² וכתב הב"ח: "אין צורך להתרחק ממשפחות שאינן ידועות."⁵³ כנ"ל עלינו לסמוך על כל זה כשיבא לפנינו מי שבחזקת ישראל לסדר קידושין בינו ובין יהודיה ויאמר לנו "אמי היתה גיורת אבל איני יודע וא"א לדעת אם גיורה היה על פי דין אם לאו". אפילו הרמב"ם שהוא אחד מן המחמירים בענין ספק גר כותב:⁵⁴ "נוהגת בדרכי ישראל תמיד . . . אלו בחזקת גרי צדק וכו'." ופירש בעל מגיד משנה שם: "ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דלהכשיר הבנים שכבד נולדו או להחזיקן בחזקת גרים גמורים." רק אם יבאו עדים נאמנים (ואין לנו לשמוע לערעור או ללעז

או לקולא בעלמא בענין של "שפיכות דמים" כזה,⁵⁵ וגם מצווים אנחנו על אונאת דברים בבני גרים⁵⁶) להעיד שאמו של מי שבחזקת ישראל ודאי לא היה לה גיור על פי דין ובמיוחד שלא טבלה מחייה לשם מצוה, עלינו לחייבו בטבילה. וכן כתב מרן:⁵⁷ "כתב הרמ"ה אם יש עדים שנתגייר בינו לבין עצמו אפילו בניו פסולים ולא אמרין שמא פעם אחרת נתגייר בבית דין, ודוקא דאינו נאמן לפסול בניו שהוחזקו בחזקת גרים כגון שנתגייר הוא ואשתו עמו וילדה לו בנים בין הורתן ולידתן בקדושה בין הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה והיו כולם בחזקת כשרות. אבל אם לא הוחזקו עדיין בחזקת גרים אפילו אמר נתגיירתי בבית דין הגדול אינו נאמן ואפילו בניו פסולים וכו'". אבל אם הוא או אמו ספק גר, כלומר שאין עדים נאמנים להעיד עליהם, פסק הגאון מוהר"ר דוד צבי הופמן זצ"ל "הספק גר חייב מן התורה במצות . . . דהוה גר מדאורייתא."⁵⁸ וגם אין כח ביד הורים לפסול את בניהם, בא וראה:⁵⁹ "מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו 'נתגיירתי ביני לבין עצמי; א"ל ר' יהודה 'יש לך עדים?' א"ל 'לאו.' 'יש לך בנים?' א"ל 'הן.' א"ל 'נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך'. . . אמר רב נחמן בר יצחק ה"ק ליה: לדברין נכרי אתה ואין עדות לנכרי. . . והלכתא כוותיה דרב נחמן בר יצחק." והקשו בתוספות:⁶⁰ "וא"ת ה"ד? אם אשתו עכו"ם ממה נפשך בניו פסולים דאין קרוי נכר אלא בנה?!"⁶¹ ואם היתה אשתו ישראלית ממה נפשך בניו כשרים דקי"ל עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר⁶²?!" אמנם בעל מגיד משנה מתרץ כזה:⁶³ "וירא לי דנפקא מינה בגר ובגיורת שהיו מוחזקין בישראלים ואמרו שנתגיירו בינם לבין עצמם. כך תירצו מקצת המפרשים ז"ל." סוף סוף אין ביד האיש ואין ביד האשה ואין ביד שניהם לפסול את בניהם.

סיכום

עלינו לבדוק את כל אחד ואחד שיבא לפנינו לסדר קידושין, ואם גרים הם עלינו לבדוק אם נתגיירו על פי דין אם לאו. אין לבדוק את הורי אלו שבאים לפנינו אם נתגיירו על פי דין אא"כ עדים נאמנים מעידים שלא נתגיירו על פי דין ומחייבהם לא טבלו לשם מצוה. במעשה כזה עלינו לקבל אותם בקירוב פנים ולהגיד להם שגיוורם לא נשלם עדיין ואנחנו מתירים להם לימול ולטבול מיד.

הערות

1. כיון שהסגנון "גיור כהלכה" הוא סיסמה פוליטית של מפלגה אחת במדינת ישראל שמשדלת לפסול כמה וכמה גיורים שבאמת נעשו "כהלכה", נמנעתי מלהשתמש בסגנון זה במושגו הפופולרי כדי להוציא את עצמי מחשש שחוקתי ידי העוברים על איסור "חושד בכשרים" (עי' מ"ק יח/ב).
2. עי' מאמרי "The Legal Question of the Investigation of Converts," (לעתיד לבא).
3. כיון שבזמן הזה נתחדשה המינוח שטוענת שאפשר להיות יהודי וגם להאמין במשיחיותו ובאלהותו של ישוע הנוצרי, עלינו ללמד בכל כחנו לכל הבאים להתגייר

- אצלנו שאמונה כזאת עיכוב גמור לקבלת עול מלכות שמים ואין אנחנו מקבלים מינים כגרים. (ע"ע רמב"ם, הל' מלכים י.ט., מגן אברהם, ש"ע, י"ד, קכח, לז) לכן בקבלת עול מלכות שמים עליהם לבטל בפירושו את יחסם לשום דת אחרת.
4. על שאילת גיור למסוכן במילה ע"י ר' יחיאל יעקב וויינברג, "גר שהמילה סכנה לחייו וכו'" בספר היובל לכבוד הרב ד"ר אליהו יונג (ניו יורק, תשכ"ב), עמ' יט"ד; ג"כ, Isaac Klein, *Responsa and Halakhic Studies* (N.Y.: 1974), pp. 98 ff.
5. ע"י הרב דוד הזרחי נובק, "עיון בשאילת הטפת דם ברית בהלכה" (this volume, pp. 59-68).
6. על שאילת מהו מקוה כשר בזמן הזה ע"י תשובת חברנו הרב בנימין זאב קרייטמן, "האם בריכת-שחיה כשרה למקוה?" *Proceedings of the Rabbinical Assembly* (1969), 219-222.
7. ש"ע, י"ד רסח.ג. ע"י יב' מה/ב.
8. יב' מז/א.
9. כנ"ל עיקר המחלוקת תלוי בגמרא זו: "מטבילין אותו מיד ושני תלמידי חכמים עומדים על גביו ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות, טבל ועלה . . . והאמר רבי חייא אמר רבי יוחנן גר צריך שלשה?! א"ר יוחנן לתנא תני שלשה." (יב' מז/ב) פוסקים כר' יוחנן רק לכתחילה או גם כדיעבד? כדיעה א' ע"י כת' יא/א, רש"י ד"ה ע"ד ב"ד; קיד' סב/ב, רש"י ד"ה צריך ג'; סמ"ג ל"ת קטז' ומרדכי יב' קי'; נימוקי יוסף; מאירי (הוצ' דיקמן, עמ' 190); וחידושי רש"ש. כדיעה ב' יב' מה/ב תוד"ה מי; קיד' סב/ב תוד"ה גר; רי"ף; רא"ש יב' דלא; רמב"ם, הל' איסורי ביאה יג.ו, יד.ו, ט; רמב"ן; רשב"א; טור וש"ע רסח' וש"ך.
10. יב' מה/ב ד"ה מי.
11. יב' מז/ב.
12. טור, י"ד רסח, ב"י שם. וממשיך: ". . . וכן נראה מדברי נמוקי יוסף וכו'." אבל בעל נמוקי יוסף כותב (יב' מו/ב): "ויש מקשין והיכי עלתה אותה טבילה כיון שלא היה בב"ד? . . . ותירצו דכל שמל בב"ד וקבל עליו בפניהם לטבול והודיעוהו קלות וחמורות אע"פ שטבל שלא בב"ד טבילתו טבילה כדיעבד וכו'." צ"ע.
13. ע"י בר' ט/א ומקבילות; פס' קיב/א ושו"ת הרשב"א ח"א, סי' רנג.
14. ע"י חולין לא/א; רמב"ם, הל' מקואות א.ח; חידושי רמב"ן יב' מה/ב בשם ירוש' קיד' ג.יג (סד/ד).
15. ע"ע נדה סז/ב; ש"ע י"ד קצח.א. בא וראה: "וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה." (יב' מז/ב)
16. בא וראה: "גדול למוד תורה שהלמוד מביא לידי מעשה" (ב"ק יז/א ומקבילות). "אלמא מעשה דידיה קודם לתלמוד דאחרים" (שאלתות דרב אחאי גאון, לך לך, ז, הוצ' קעניג, עמ' 17).
17. בכורות ל/ב ע"ד תוספתא דמאי ב.ה (הוצ' ליברמן, עמ' 69). ע"י שבת לא/א.
18. ע"י נדה יד/ב ואנצקלופדיה תלמודית כרך ז, עמ' פג'.
19. ע"ע יב' כב/ב.

20. ירוש' קיד' ד.א (סה/ב).
21. עי' רמב"ם, הלי' מלכים פי"א – מכ"י שניצל משבט הצנזור.
22. ע"ע רמב"ם, הלי' עדות יא.א.ב. ועל כשרות כל הדיינים לגייר גרים בא וראה חידושי הרשב"א (יב' מו/ב): "דלמא דאיכלעי איכא למידק כיון דגר צריך ג' מדכתיב ביה 'משפט' (ויק' כד:כב) א"כ אדרבה על כרחין נבעי מומחין . . . וא"א לומר דקרא אסמכתא היא דהא מיכן א"ר יהודה גר שנתגייר בינו לבין עצמו . . . וי"ל דכי גמירי שלשה גמירי מומחין לא גמירי, ואפשר דנפקא להו דשלשה בלחוד כתיב ביה רחמנא 'משפט' ולא למומחין מדכתיב 'וכי יגור אתכם גר' או 'אשר בתוכם לדורותיכם' (במ' טו:יד) לומר דבכל הדורות מקבלין גרים ואפילו בזמן דליכא מומחין וכו'." עי' שו"ת התשב"ץ ח"ב, סי' רצ'. השוה כריתות ט/א.
23. יב' מו/ב.
24. עי' כת' כב/א ותוד"ה כמותב תלתא; רמב"ם, הלי' עדות ו.ד; ג"כ כת' יט/ב תוד"ה אמר.
25. יב' מז/א תוד"ה במחוזק. עי' רא"ש, יב' ד.לד.
26. פס' ג/ב תוד"ה ואנא.
27. יב' מז/א. השוה שבת סח/א ותוד"ה גר וחידושי הרשב"א שם.
28. פס' ג/ב.
29. מת' קיד' ד.ה.
30. עי' אסתר ח:יז "ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם." ופירש מורנו הרה"ג ד"ר ראובן גורדיס אינו כן שהתגיירו ממש כמו בתרגום השבעים אלא שהראו את עצמם כיהודים.
31. יב' מז/א ד"ה במחוזק.
32. פס' ג/ב ד"ה ואנא.
33. יב' מה/א.
34. הלי' איסורי ביאה יג.י. על ענין חזקה ביוחסין עי' כת' כד/ב והלאה ורמב"ם, שם, כ.ד.
35. יב' מז/א.
36. בית הבחירה, הוצ' דיקמן, עמ' 188. ע"ע מת' כת' ב.ב והלאה.
37. טור, י"ד רסח.
38. כת' יג/א ד"ה ביוחסין. תודתי למורנו הרה"ג ד"ר יעקב דוב אגוס ז"ל שהאיר עינינו במקור זה. עי' קיד' עו/ב תוד"ה אין.
39. קיד' עג/א. וכל פרק "חברות" בתולדות ההלכה הוא ענין של חיובי כהנים שישראלים לקחו על עצמם. "המקבל עליו להיות חבר . . . ולא יהא מטמא למתים וכו'." (מת' דמאי ב.ג.) . . . "המקבל עליו ארבעה דברים מקבלין אותו להיות חבר . . . ושיהא אוכל חולין בטהרה וכו'." (תוספתא דמאי ב.א/הוצ' ליברמן עמ' 68) וגם ראו חז"ל הקש בין "גר שקבל עליו כל דברי תורה" ובין "עם הארץ שקבל עליו כל דברי חברות" (שם ב.ד.ה/ עמ' 69). עלינו לזכור בהתפתחות ההלכה שהיא התפתחה פעמים בכוון הקל ופעמים בכוון החמור. ע"ע בר' כ/ב וגם מז/ב תוד"ה ר' מאיר.
40. יב' ד.לד.
41. הוצ' ווילנא יג/א.
42. קיד' יג/א.

43. שם ו/א ותוד"ה לא: "פירש בקונטרס לא יהא דיין בדבר שמא יתיר איסור ערוה . . . והר"ר עזריאל פירש שלא ידבר עם נשים על עסקי קידושין לקדשם שפעמים שתהא מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא יבין וכו'". וכתב הריטב"א: "ופרש"י ז"ל עיקר ונכון". ונראה שזה נכון מההוספה של ר' אסי בשם ר' יוחנן להלן (יג/א) "וקשין לעולם יותר מדור המבול" כי ע"ד הר"ר עזריאל המאמר נאמר על ע"ה שרוב פעולותיהם בשגגה (עי' סנ' ח/ב), אבל הפסוקים שהובאו להלן (הושע ד:ב ויר' כג:י) מדברים על מזידים, וע"ד רש"י הם דיינים שיודעים שאינם יודעים בטיב גיטין וקידושין.
44. ע"ע במ"ר ג.ד. ויק"ר ח.א (הוצ' מרגליות כרך א, עמ' קסו. הערה 4).
45. מת' גיטין ה.ט.
46. ע"ז נה.ב.
47. עי' סנ' ו/ב.
48. קיד' עא/א. אבל השוה פס' סב/ב.
49. עי' הערה 19.
50. הלי' מלכים יב.ג. ע"ע סוף מת' עדיות; תוספתא קיד' ה.ד/הוצ' ליברמן, עמ' 294-295; קיד' עב/ב.
51. ע"ע טור, אה"ע ריש סי' ב' ב"ח שם בשם ר' יצחק בר שמואל.
52. קיד' עו/ב תוד"ה אין.
53. עי' הערה 51.
54. הלי' איסורי ביאה יג.ט.
55. ע"ע כת' כו/א ומקבילות; ב"מ נח/ב.
56. בא וראה מת' ב"מ ד.י: "ואם היה בן גרים לא יאמר לו 'זכור מעשה אבותיך' שנא' 'וגר לא תונה ולא תחלצנו' (שמ' כב:ב)". ויש לדקדק כלשון המשנה 'בן גרים'. אם אמרו 'גר' ההמשך מובן כזה: זכור מעשה אבותיך שהיו גוים. (עי' מת' בכורים א.ד; ירוש' בכורים א.ד/סד, ע"א; רמב"ם, הלי' בכורים ד.ג ותשובות הרמב"ם/ס' הוצ' בלאו, ח"ב סי' רצג.) אבל מ'בן גרים' אפשר ללמד שאיסור תורה לומר לו: זכור מעשה אבותיך כלומר שחוששין שגיוורם פסול. על ההבדל בין גרים ובין בני גרים עי': "תנו רבנן — אם היה בן יאמר לו 'פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה? !' " (ב"מ נח/ב) וג"כ: "ר' יונה לא אמר כן אלא רבי שמע לאילין דבי בר עשתור דאינון גרים בני גרים אומרים 'אלקי אבותינו' והא תנינון 'אם היתה אמו מישראל אומר אלקי אבותינו'?! (מת' בכורים א.ד) הא גרים, בני גרים לא." (ירוש' בכורים א.ד/סד, ע"א) על האיסורים באונאת גרים עי' ב"מ נט/ב.
57. טור, י"ד סוף סי' רסח, ב"י שם.
58. שו"ת מלמד להועיל ח"ב, סי' פז.
59. יב' מז/א.
60. ד"ה נאמן.
61. קיד' סח/ב ע"פ דב' ז.ד.

On the Investigation of Conversions Today

62. יב' מה/א. אפשר לתרץ מהשקפה היסטורית. כנ"ל עד תקופת אמימר (עי' שם, ע"ב) ההלכה היתה שולד זה ממזר, ומתקופתו והלאה אנו רואים שינוי בהתפתחות ההלכה שולד זה כשר. עי' ספרא, אמור, הוצ' ווייס, קד/ג וראב"ד שם.
63. על רמב"ם, הלי' איסורי ביאה, יג.ח.

V.

**DEATH, MOURNING AND
FUNERAL PRACTICES**

